

57. İzzeddin Ez-Zencânî'nin *Tasrifu'l-'İzzi* Adlı Eserinin Sarf İlmindeki Yeri¹Mehmet YAKIŞIK²

APA: Yakışık, M. (2023). İzzeddin Ez-Zencânî'nin *Tasrifu'l-'İzzi* Adlı Eserinin Sarf İlmindeki Yeri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 944-958. DOI: 10.29000/rumelide.1405811.

Öz

Arap Dili, tarihte yer alan kadim ve en zengin dillerden biridir. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in tebliğ ettiği İslam Dini'nin Araplar arasında hızlı bir şekilde yayılması, Arapçanın başta Kur'an, hadis ve diğer dini metinlerin dili olması, bu alanda yapılan çalışmaları ve bu çalışmayı yürütenleri daha hassas olmaya yöneltmiştir. Hiç şüphe yok ki bu bağlamda yapılan çalışmalar, Arap dilinin grameri olan nahiv ve sarf üzerine birçok eserin yayınlanmasına da vesile olmuştur. Nitekim bu alanda gayret gösterip önemli eserler yazanlardan biri de İzzüddin ez-Zencânî'dir. ez-Zencânî, konu ile ilgili birkaç eser kaleme almıştır. Bu eserlerden en önemlisi de *Tasrifû'l el-'İzzî* adlı eseridir. Söz konusu eser, sarf ilmi alanında önemli bir yer tutmuştur. Bundan dolayı İslam dünyasının birçok medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş ve önemli dil bilimcilerin dikkatini çekmiş, üzerine birçok şerh, haşiye ve ta'lik yazılmıştır. Bu çalışmada h. Yedinci Yüzyılın önemli dil bilimcilerinden biri olan 'İzzeddin- ez-Zencânî ve *Tasrifû'l el-'İzzî* adlı eseri incelenmiştir. Çalışma, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, Arapça gramerinde ilk filolojik çalışmalar ve gramer çalışmalarının başlamasına neden olan faktörler ele alınmıştır. Birinci bölümde: nahiv, sarf ilminin tanımları, nahiv sarf ilminin doğuşuna ve sarf ilminin evrelerine kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde, Arapça gramerine ve metodolojisine önemli katkıları olan, birçok ilim dalında eser telif eden, İzzüddin Abdulvehhâb ez-Zencânî'nin hayatı, ilmi kişiliği ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise *Tasrifû'l el-'İzzî* adlı eseri incelenmiştir. *Tasrifû'l el-'İzzî* adlı eser incelenirken, ilk olarak eserin çerçevesi ve konularına değinilmiştir. Ayrıca eseri nazım haline getirenler, eserin üzerine yapılan şerh hevâşi, ta'lik çalışmaları konu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tasrifû'l el-'İzzî*, İzzüddin ez-Zencânî, Nahiv, Sarf, 'İlâl

¹ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %17

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 19.10.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1405811

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., Bitlis Eren University, Department of Arabic Language and Literature (Bitlis, Türkiye), muhammed.yksk13@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-7467-0598, **ROR ID:** https://ror.org/00mm4ys28, **ISNI:** 0000 0004 0399 2965, **Crossreff Funder ID:** 501100006369

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

The Place of Izzat Al-Dîn Al-Zanjânî's Work Titled TasrîFu Al-'İzzî In The Science of Sarf³

Summary

Arabic language is one of the most ancient and rich languages in history. The rapid spread of Islam among the Arabs, which was preached by the Prophet Muhammad (PBUH), and the fact that Arabic is the language of the Qur'an, hadith and other religious texts have led the studies carried out in this field and those who carry out these studies to be more sensitive. There is no doubt that the studies carried out in this context have led to the publication of many works on nahw and sarf, which are the grammar of the Arabic language. As a matter of fact, one of those who endeavoured and wrote important works in this field is Izz al-Dîn al-Zanjânî. Al-Zanjânî wrote several works on the subject. The most important of these works is Tasrîfû'l al-'İzzî. This work has an important place in the field of the science of sarf. Therefore, it was taught as a textbook in many madrasas of the Islamic world and attracted the attention of important linguists, and many commentaries, glosses and ta'lik were written on it. In this study, 'Izz al-Dîn al-Zanjânî, one of the important linguists of the seventh century of Hijri, and his work titled Tasrîfû'l al-'İzzî have been analysed. The study consists of introduction and three parts. In the introduction, the first philological studies in Arabic grammar and the factors that led to the beginning of grammatical studies are discussed. In the first chapter, the definitions of the science of syntax and sarf, the birth of the science of nahw and sarf, and the stages of the science of sarf are briefly mentioned. In the second part, the life and scientific personality of Izzuddin Abdulvehhâb ez-Zencânî, who made significant contributions to Arabic grammar and methodology and wrote works in many branches of science, are discussed. In the third chapter, his work named Tasrîfû'l el-'İzzî is discussed. While examining the work named Tasrîfû'l el-'İzzî, the framework and subjects of the work were first mentioned. In addition, those who turned the work into verse, commentary on the work, hevâshî, ta'lik studies have been examined.

Keywords: Tasrîfû'l al-'İzzî, İzzüddin ez-Zanjanî, Nahw, Sarf, 'İlâl

Giriş

Arap Gramerinde İlk Filolojik Çalışmalar

İslamiyet'ten önceki dönemlerde Araplar arasında gramer çalışması yoktu. Çünkü Cahiliye Dönemi'ndeki Arapları gramer çalışmalarına götürecek bir neden yoktu. Şöyle ki Araplar; arıdan bal akması, gülün koku vermesi gibi dillerini yaratıldıkları selika (doğallık) üzerine kullanıyor ve günlük işlerinde herhangi bir kurala riayet etmeden ve herhangi bir kurala uyma gereksinimi duymadan doğru bir şekilde konuşuyorlardı. Nitekim ilk dönem şairleri aruz ilmi bilmemelerine rağmen bu ölçülere

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 17

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 19.10.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1405811

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

uygun şiirler yazıyor, konuşmalarında ise dili çok iyi kullanıyor ve dil hatalarına düşmüyorlardı. Hatta bu hataları yapanları hoş görmüyor, kınıyorlardı. (Çıkar, 2008, s. 28-29)

Kur'an-ı Kerim'e ilişkin ilk vahyin 'oku' emrini barındırması, inen ayetlerin vahiy kâtipleri tarafından yazılmaları, Kur'an'ın tek mushaf haline getirilmesi, çoğaltılması, (Geniş bilgi için bkz. Dinçer, 2022: s. 79-82) hadislerin derlenmesi, Arap edebiyatında devrim niteliğinde yeni bir dönem açmıştır. Artık Arap edebiyatı semi'yata⁴ kalmadan yazıya aktarılmaya başlanmıştır. (Çetin, 1991: III/276) Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bazı yeni kelimeler, deyimler ve manalar ortaya çıkmıştır. Kur'an ve hadislerdeki bu yeni kelimeler ve deyimlerden bazıları ilk defa Hz. Peygamber tarafından kullanılmıştır. Sahabe ise bu kelimelerin anlamlarını Hz. Peygambere soruyor ve öğreniyordu. Bu durum Hz. Peygamberin vefatına kadar devam etmiştir. Hz. Peygamberin vefatından sonra Kur'an ve hadislerdeki bazı kelimelerin manası kapalı kalmıştır. Nitekim Hz. Ömer'in Abese Sûresinin otuz birinci ayetinde (وَفَاكِهَةٌ وَأَبَا) (Abese 80/81) bulunan (أَبَا) kelimesinin hangi manaya geldiğini bilmediğini, (Âlûsî, 1415: XV/250) Abdullah b. Abbas'ın da (الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) (Fatır 35/1) ayetindeki (فَاطِر) kelimesinin manasını bilmediğini, onun anlamını iki Arap'ın tartıştıkları bir kuyu üzerine kendisine gelerek birisi (أَنَا فَطَرْتُهَا) sözü söylendikten sonra bu ibarenin anlamını öğrendiğini ifade ettiğini görüyoruz. (Âlûsî, 1415: XI/335)

Bu itibarla ilk etapta Kur'an ve hadislerdeki bilinmeyen sözcüklerin anlamlarını öğrenmek için çalışmalar yapılmıştır. Bu hususta İbn Abbas'ın 'Garibu'l-Kur'an'ı ilk eser olarak kabul edilir. (Bulut, 2001: s.397) Kur'an'daki bilinmeyen kelimelerin açıklanmasını hedef alan çalışmaların yanında İslam dinin geniş bir alana yayılmasıyla birlikte 'lahn'/hata (Cevherî, 1990: V/2193) olayının yaygınlaşması dilcileri Arap dil grameri ve lügatçilik üzerinde çalışmalara sevk etmiştir.

İlk gramer çalışmalarının başlamasına yol açan faktörler olmuştur. Şüphesiz ki en önemli faktör, Kur'an'ın doğru okunması ve Arapların yabancı milletlerle karışması sonucunda ortaya çıkan (lahn) dil hatalarıdır. Bununla beraber İslam Dönemi'ndeki fetihler sonucunda farklı milletlerin İslam'ı din olarak kabul etmesi ve kendi ana dillerinin yanında Arap dilini öğrenmeleri, daha fazla dil hatalarına neden olmuştur. Nitekim İslam'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamberin yanında bir şahsın dil hatası yapması sonucu Peygamber efendimizin "Kardeşiniz yanıldı, onu irşad edin"; (Furat, 1996: s. 199) Hz. Ebubekir'in de "Bazı kelimeleri düşürerek okumam lahn ederek okumamdan daha iyidir" (el- Luğavî, ts.: s. 5) şeklindeki sözleriyle lahn olayına dikkat çektikleri görülmektedir.

Hz. Ömer kendisine (من أبي موسى الأشعري) yerine (من أبو موسى الأشعري) cümlesiyle başlayan bir mektup gönderen Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye cevaben yazdığı mektubunda, kâtibine hatasından dolayı bir değnek vurulması ve bir yıllık maaşının da tehir edilmesi suretiyle cezalandırılmasını istemiştir. (el- Luğavî, ts.: s. 6)

Arapça'nın yanlış kullanılması sadece günlük konuşmalarda ve yazışmalarda Hz. Ömer'in dikkatini çekmiş olacak ki aşağıda vereceğimiz örnek Hz. Ömer'in Kur'an'ın yazılması için birisini görevlendirmesine vesile olmuştur. Hz. Ömer zamanında, bir bedevi başka bir kimseden kendisine Kur'an okumasını istemiştir. Bu şahıs, bedeviye Tevbe suresinin üçüncü ayetinde (أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) (Tevbe 9/3) bulunan (وَرَسُولُهُ) kelimesinden sonra gelen (وَرَسُولُهُ) kelimesini kesre okumuştur. Bunun üzerine bedevi "Allah resulünden beri mi oldu? Eğer Allah, resulünden beri olmuşa ben ondan daha beriyim" demişti. Bu olayı duyan Hz. Ömer bedeviyi çağırmış ve ona hakikati anlatmıştır. Bedevi de Hz. Ömer'e "And olsun ki ben, Allah ve resulünün beri olduğu kimselerden daha beriyim" demiştir. Zaten bu olaydan sonra Hz. Ömer dili çok iyi bilenlerden başka kimselerin Kur'an okumasını yasaklamıştır. (Tantavî, ts.: s. 25)

⁴ Sözlü olarak aktarmak.

Buraya kadar izah etmeye çalışıldığı bilgilerden de anlaşılacağı gibi gramer çalışmalarını harekete geçiren sebepler, gerek havas gerek avam tabakası içerisinde dil ve kıratta hataların yayılması ve çoğalmasındır. Bu hadise karşısında bazı âlimler bu dilin kurallarının belirlenmesinin gerekliliğini fark etmişler ve bu yönde çalışmalara başlamışlardır.

1. Arap Gramer İlmi Nahiv ve Sarf

1. 1. Nahiv İlminin Tanımı ve Konusu

Nahiv kelimesi lügat anlamı olarak "yön", "yol" ve "kasıt" anlamlarına gelir. Terim olarak ise nahiv, "Arapça terkiplerdeki mu'rablik, mebnîlik vb. durumlarla ilgili kuralları inceleyen ilim dalı", (Sabbân, 1997: 1/24; Gümüş, 1994: s. 29) "cümleyi 'ilâl yönünden bilinen ilim dalı", (Cürcânî, 1985: s. 259-260) "Cümleleri sağlamlık-bozukluk yönünden inceleyen ilim dalı. (Nasîf, ve diğerleri. 2009: s. 274) " vb. şekillerde tarif edilir.

İlk dönemlerde 'nahiv ilmi' tabiri aynı zamanda 'sarf ilmini' de kapsamaktaydı. Ancak h. III. asırdan itibaren sarf ilmi bağımsız bir ilim dalı haline gelmesiyle, nahiv ilmi yalnızca cümle yapısı için kullanılmaya başlanmıştır.(Çetin, 1991: III/296) Günümüzde Arap dilcileri gramerdeki bu sınıflandırmayı herhangi bir değişikliğe gitmeden aynı şekilde kabul etmektedir. Bu iki alandan biri olan sarf ilmi, fiil kökleri ve çekimleri, isim ve sıfatların oluşumu, bunların müennes ve çoğullarının oluşumunu kapsayan ve böylece yalnız, tek tek kelimelerin şekilleri ile meşgul olan şekil bilgisini konu alırken, nahiv ilmi ise kelimeler ve cümleleri konu ediyordur. (Gümüş, 1994: s. 29-30)

1. 1. 1. Nahiv İlminin Temelleri

Nahiv ilmi hicri birinci asrın ikinci yarısında kurulmuştur. Nahiv ilminin temellerinin ilk olarak ne zaman ne şekilde ve kimler tarafından ortaya atıldığına gelince bu konuda ihtilafli görüşler söz konusudur. Nitekim aşağıda bu görüşlerden iki tanesi zikredilecektir.

1- Nahiv ilmiyle ilgili ilk bilgileri ortaya atan kişi Hz. Ali'dir. Ashında Hz. Ali'yi bu çalışmaya yönelten hususun da bir bedevînin (لا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ) (Hakka 69/37) ayetindeki son kelimeyi (الْخَاطِئِينَ) şeklinde okumasıdır.(Şâtır, 1983: s. 15) Oysa istisna edatı olan (إِلَّا) dan sonraki kelime fail olduğu için (لا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ) şeklinde okunmalıdır.

H. Ali, Ebü'l-Esved ed-Düelî'ye, (v. 79/688-689) üzerinde "Kelamın tamamı isim, fiil ve harftir; isim müsemmadan haber veren, fiil, kendisiyle haber verilen, harf ise bir mana ifade eden şeydir." cümlesinin yazıldığı bir kâğıt vermiş ve ona "Bu metodu takip et ve kendi fikirlerini de bana arz et" demiştir. (Tantavî, ts.: s. 24)

2- Başka rivayette ise Ebü'l-Esved ed-Düelî, Ziyâd b. Ebîh'in yanına giderek Arapların diğer milletlerle karışmaları nedeniyle dillerinin bozulduğunu ve bu konuda birtakım dil kurallarını yapmak istediğini söyleyerek izin ister. İlk başta bu öneriyi pek hoş karşılamayan ve müsaade etmeyen Ziyâd b. Ebîh, daha sonra yanına gelen bir kişinin (اصْلَحَ اللهُ الْأَمِيرَ ثَوْفِيَّ أَبَانَا وَتَرَكَ بَنُونَ) "Allah valiyi islah etsin. Babamız öldü ve oğulları yetim bıraktı⁵." şeklinde söze başlayınca Ziyâd b. Ebîh hemen Ebü'l-Esved ed-Düelî'yi çağırarak ve yapmak istediği nahiv çalışmasına hemen başlamasını istemiştir.(Şâtır, 1983: s. 16)

Arap edebiyatında nahiv çalışmaları ile ilgili rivayetler çoktur. Bu rivayetlerin çoğu incelendiğinde İbnü'l-Enbârî'nin dediği gibi şu sonuca varılabilir: Nahiv ilminin ilk temelini atan Hz. Ali'dir. Çünkü bütün rivayetler bu ilmin kuruluşunu Ebü'l-Esved'e isnad ediyor, Ebü'l-Esved ed-Düelî ise, bu ilmi Ali

⁵ Bu sözden şunu kast etmiştir: Arapların yabancılarla karışarak dillerin bozulduğunu, bu durum karşısında, valinin Arap diline sahiplenmediğini, Arapça'ya gereken önemi vermediğini dile getirmiştir.

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

b. Ebî Talib'ten aldığını söylüyor. Nitekim Ebû'l-Esved'e Nahiv ilmini nereden öğrendiği sorulmuş, o da "Alî b. Ebî Talib'den öğrendim." cevabını vermiştir. (Gümü, 1994: s. 30)

1. 2. Sarf ilmi (Morfoloji)

Arapçanın temel iki dayanağından birisi de sarf ilmidir. Arap gramerinde sarf ilminin önemi büyüktür. Onun için ona ilimlerin anası denilmiştir.(Dunkûz, 1959: s. 3) Sarf "الصرف" kelimesi sarafa "صرف" fiilinden türetilmiştir. Sözlük anlamı, "döndürme, uzaklaştırma, sarf etme, bir halden başka bir hale çevirme, altını gümüşe satma, döviz bozma, çekim" (İbn Manzûr, ts.: s. 2435) vb. manalara gelir. İstilahî manası ise sarf; mu'rab ve mebnî dışında kelimelerin şekillerini detaylı bir şekilde inceleyen ilim dalı (Hâşimî, 1354: s. 7) veya fiil kök ve tasriflerinden isim ve sıfatların yapılaşlarından, bunların müennes, müzekker, tesniye ve cem'ilerinin teşkilinden bahseden ilim olarak tanımlanır. (Gümü, 1994: s. 30) İzzeddin ez-Zencânî Tasrîfu'l 'İzzî' adlı kitabında ise sarfı şöyle tarif etmektedir; "Sarf lügat manası; teğyir, istilâh manası ise istenilen mananın elde edilmesi için asl-ı vâhid-ı emsile-i muhtelifeye dönüştürmektir. (Zencânî, 2014: s. 171) Sarf ilmi için ilk dönemlerde daha çok (اشتقاق) (التصريف) kelimeleri kullanılırken günümüzde ise daha çok (الصرف) kelimesi kullanılır. (Hendâvî, 1989: s. 15)

Müellif, burada masdar yerine 'asl-ı vâhid-ı kullanması, Basriyyûn⁶ ve Kûfiyyûn⁷ arasındaki ihtilafı göz önünde bulundurmasından kaynaklanır. Çünkü Basriyyûn, aslın (kökün) masdar diğerlerinin ise müştak olduğunu; Kûfiyyûn ise aslın mâzî fiili olduğunu, diğerlerinin ise bundan türetildiğini ileri sürmektedirler. (Keylânî, 2023: s. 4)

1. 2. 1. Sarf ilminin doğuşu

Sarf ilminin kimin tarafından kurulduğu tartışmalıdır. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid "*Durîsu't-Tasrîf*" adlı eserinde konuyla ilgili şu bilgileri aktarır: "Araştırmacılar nezdinde, Kûfe âlimlerinin ilklerinden ve önderlerinden biri olan Ebû Müslim Mu'azu'l-Herrâ (v. 65/187) sarf ilminin kurucusu olarak meşhur olmuştur. Yazar, bu görüşü belirtmekte fakat bunun kesin olarak doğru olmadığını da söylemektedir. Çünkü ondan önce sarf ilminin konuları, nahiv ilminin konuları içinde yer alıyordu. Ancak sarf konularını nahiv konularından ayırarak inceleyen ve bu konuda eser veren ilk kişinin Mu'az olduğunu rahatlıkla söylenebilir. Kendisinden sonra gelen gramerciler de onun yaklaşımını benimsemiş ve onu takip etmişlerdir". (Abdulhamid, 1995: s. 8-9)

Genel görüşe göre, sarf alanında ilk müstakil eser, Ebû Osmân Bekr b. Habîb el- Mâzinî (v. 249/863)'nin "*et-Tasrîf*" adlı kitabıdır. Fakat bu kitap günümüze ulaşmamıştır. (Çelebi, 1990: 1/412) Arapçanın gramer ve fonetik alanında ki ölümsüz eserlerinden biri olan Sîbeveyhi'nin *el-Kıtab* adlı eserinin son bölümü uyum içinde sarfa ayırdığını unutmamak gerekir. (Abdulhamid, 1995: s. 8)

1. 2. 2. Sarfın Evreleri

Yukarıda Sarf ilminin nahiv ilmiyle birlikte bir ikiz gibi doğduğuna daha sonraki dönemlerde nahivden tedrici olarak ayrıldığına, üçüncü asırda müstakil bir ilim haline geldiğine değinilmiştir. Aslında sarf ilminin doğuştan günümüze kadar geldiği süreci, altı evrede inceleyebiliriz:

Doğuş ve oluşum evresi: Bu evre, Basriyyûn evresi olarak nitelendirilir. Ebû'l -Esved ed-Düelî'den başlar (h. 69). Mu'azu'l-Herrâ'da (h. 187) son bulur. Bu dönemde sarf ilmi nahiv ilminin gölgesinde gelişir. Bu evrede Abdullah b. Ebû İshak, "*Hemze*" adında bir kitap yazar. Bu evrenin en önemli eseri

⁶ Basra Dil Okulu da bilinen Basriyyûn, Miladî. VIII-X asırlar arasında Basra'da yetişen ve Arap dilinin kurallarını ve gramerini tanımlamaya çalışan dilbilimciler ile bunların görüşlerini benimseyen âlimlere verilen isimdir. Bu okulun temelini Ebû'l-Esved ed-Düelî'nin tarafından başlatılmıştır.

⁷ Kûfe Dil Mektebi de bilinen Kûfiyyûn, Basra Dil okulu'ndan yaklaşık bir asır sonra Basrah dil âlimlerine muhalefet ederek, Ebu Cafer Muhammed b. Ebi Sâre er-Ruasî'nin (ö. 187/803) riyasetinde kufe'de kurulan bir ekoldür.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Sîbeveyhi'nin *el-Kitab*'ıdır. (Câdu'l-Kerim, <http://gadkareem.com/vb/showthread.php?t=20> (Erişim: 12.10.2011).

İlgi ve tekâmül evresi: Bu evre Kûfiyyûn evresidir. Mu'azu'l-Herrâ'dan başlar, Mazinî'den (h. 249) önce biter. Bu dönemde Basriyyûn, nahiv ilminin bâbları ve kaideleriyle meşgulken, Kûfiyyûn ise sarf ilminin kural ve kaideleri ikmal etme gayretindeydiler. Bu evrenin en belirgin çalışması ise Mu'azu'l-Herrâ'nın, Sîbeveyhi ve bazı mutekaddimûn kitaplarından da istifade edip sarf konularını diğer ilimlerden ayırarak incelediği ve bu konuda telif ettiği eseridir. Bazı âlimlerin sarf ilminin ilk kurucusunu Mu'azu'l-Herrâ'yı kabul etmeleri bundan dolayıdır. Bu evrenin en önemli eserleri er-Ruâsî'nin telif ettiği (التصريف), el-Kisâî'nin telif ettiği (كتاب المصادر) adlı eserleri ile el-Ferrâ'nın telif ettiği sarf kitaplarıdır. (Câdu'l-Kerim, <http://gadkareem.com/vb/showthread.php?t=20> (Erişim: 12.10.2011).

Bağımsız ve Olgunlaşma Evresi: Bu evre Basriyyûn, Kûfiyyûn, Endelüsiyyûn⁸ ve Mısıriyyûn⁹ evresi olarak nitelendirilir. Mazinî'den (h. 249) başlar ve İbn Cinnî (h. 392) döneminden önce biter. Bu dönemde sarf ilmi, tamamen müstakil bir hâl alıp nahiv ilminden ayrılmıştır. Bu evrenin en önemli eserleri: Sa'leb'in telif ettiği (ما ينصرف وما لا ينصرف), Zeccâc'ın telif ettiği (فعلت و افعلت، ما ينصرف وما لا ينصرف)، İbn Valid el-Mısıri'nin telif ettiği (المقصود والممدود)، Ebû Bekr ez-Zübeydî'nin (h. 316) telif ettiği (الاسماء في) (فصل المقال في أبنية الأفعال) adlı eserlerdir. (Câdu'l-Kerim, <http://gadkareem.com/vb/showthread.php?t=20> (Erişim: 12.10.2011).

Genişleme Evresi: Bu evre İbn Cinnî'den (h.392) başlar İbn Mâlik'in (h.672) asrına kadar devam eder. Bu evrede çok sayıda büyük sarf âlimleri yetişir, sarf ilmi hakkında da çok sayıda kitaplar tasnif edilir. Bunlardan birkaç tanesine eserleriyle birlikte değinmenin faydalı olacağı mülhaza edilmektedir: İbn Cinnî (التصريف الملوکی، والمنصف)، İbnü'l-Hâcib (الشافية الكتاب)، Abdülkâhir el-Cürcânî (المفتاح في الصرف)، İbnü'l-Kattâ' es-Sıkillî (أبنية الأفعال)، İbn Hişâm el-Hadrevî el-Endelüsî (فصل المقال في أبنية الأفعال).

Şerh ve kısaltma evresi: Bu evre İbn Mâlik Endelüsî'den başlar (h. 672) İbn Hişâm el-Mısıri'yle (h. 761) sona erer. Bu evrede sarf kitapları üzerinde çok sayıda şerhler yazılmış ve faydalı özetler hazırlanmıştır. Bu evrenin en önemli tasnifleri şöyle sıralayabiliriz: İbn Mâlik'in tasnif ettiği (لامية الأفعال)'ın üzerine yazılmış olan şerhler, İzzeddin ez-Zencânî'nin telif ettiği (التصريف العزي) 'nin üzerine yapılan şerh ve haşiyeler, Ahmed b. Mesûd'un telif ettiği (مراح الأرواح)'ın üzerine tasnif edilen şerhler. Bu evrede dikkatimizi çeken bir husus da üçüncü evrede sarf ilminde ihtisaslaşma olmuşsa da bu dönemde de bazı musanniflerin sarf ve nahiv ilimlerini birlikte telif ettikleri bazı kitapları da görürüz. Buna İbn Hişâm el-Ensârî el-Mısıri'nin telif ettiği (المغنى اللبيب)، İbn Malik'in telif ettiği (الفية)'yi de örnek verebiliriz. (Câdu'l-Kerim, <http://gadkareem.com/vb/showthread.php?t=20> (Erişim: 12.10.2011).

Sistemsel ve Akademi evresi: Bu evre İbn. Hişâm (h. 761) devrinden başlar günümüze kadar da devam eder. Bu dönemde önemli çalışmalar göze çarpar. Nitekim Arap hükümet ve devletlerinin okullarda sarf ilminin eğitimi zorunlu hale getirmeleri ve bu eğitimin akademik bir şekilde yürütülmesini sağlamaları; Arap camiasında başta Mısır'da el-Ezher, el-Kahire; Mekke'de Ümmü'l Kura; Irak'ta el-Musul; Suriye'de Şam/Dımaşk gibi belli başlı birçok üniversitenin kurulması ve benzeri hususlar, sarf ilminin ileri derecede gelişmesine ön ayak olmuştur. Bu arada Carl Brockelmann, Bergsträsser, Nöldeke gibi Batılı ilim adamlarının da Arap lügatine ilgi duymaya yeltenmeleri ve Arap dili üzerinde ders vermeye başlamaları dikkat çeken önemli gelişmelerdir. (Câdu'l-Kerim, <http://gadkareem.com/vb/showthread.php?t=20> (Erişim: 12.10.2011).

⁸ Hicri beşinci asırda Endülüs'te kurulmuş bir dil ekoludur.

⁹ Hicri üçüncü asırda Mısır'da kurulmuş bir dil ekoludur.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

2. İzzeddin Ez-Zencânî'nin Hayatı

2.1. Ailesi ve Nesebi

Asıl adı Ebü'l- Meâlî İzzüddin Abdulvehhâb b. İbrahim b. Abdilvehâb ez-Zencânî el-Hazrecî eş-Şafîî'dir. İsmi konusunda kaynaklarda farklı rivayetler mevcuttur. *Keşfu'z-Zunûn* adlı eserde İzzeddin Ebû'l-Fadl İbrahim b. Abdulvehhâp b. İmaduddin b. İbrahim Ez-Zencânî, (Çelebi, 1990: II/1138-1139) *Camîu's-Şuruh ve'l-Hevâşî* adlı eserde İzzüddin Ebû'l-Meâlî Abdulvehhâp b. İmaduddin İbrahim b. Ebû'l-meâlî, ez-Zencânî, (Habeşî, 2004: s. 593) *Tabâkâtü's-Şâfi'îyyeti'l Kubrâ* adlı eserde, İbrahim b. Abdulvehhâp b. Ebû'l-Meâlî ez-Zencânî eş-Şafîî, (Sübki, 1918: VIII/119) *Hediyyetu'l 'Ârifîn* adlı eserde, Tacuddin Abdulvehhâp b. İbrahim b. Abdulvehhâp ez-Zencânî el-Bâğdâdî, (Bağdâdî, 1951: 1/638) *Buğyetu'l vu'ât* adlı eserde ise Abdulvehhâp b. İbrahim b. Abdulvehhâp b. Ebi'l-Meâlî, el-Hazrecî ez-Zencânî (Süyûtî, 1979: II/122) şeklinde geçmektedir. Bu kaynakların tamamında adı farklı zikredilmiştir. Bizce, Ebû'l-Meâlî İzzüddin Abdulvehhâb b. İbrahim b. Abdilvehâb ez-Zencânî el-Hazrecî eş-Şafîî ismi en doğrusudur. Zira müellif, *el-Kâfi şerhu'l-Hadî* adlı eserin sonunda künye ve isim zincirini bu şekilde yazmıştır. (Özel, 2013: 44/253) İzzeddin ez-Zencânî aslen, İran'ın tarihî bir şehri olan, Tahran ve Kazvin'den Tebriz'e giden yol üzerinde Zengânerûd nehri kenarında kurulan Zencânî'dir. Acemler ona Zengân, Zendigân derler. Müslüman Araplar orayı Zencân diye adlandırmışlardır. (Özaydın, 2013: 44/251) İzzeddin ez-Zencânî, Tebriz'de yaşamışsa da bölgenin farklı yerlerine de gitmiştir. İlk olarak Musul'a gitmiş orada edip ve dil âlimi Şemseddin İbnü'l-Habbâz el-Mevsilî'nin ders halkasına katılmış ve eserini imlâ etmiştir. Daha sonra Horasan bölgesinde bulunan Buhara'ya gitmiş ve tekrar Tebriz'e dönmüştür. Ömrünün sonlarını ise Bağdat'ta geçirmiş ve orada vefat etmiştir. Büyük bir Şafîî âlimi olan 'İzzeddin- ez-Zencânî, hayatı hakkında yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Sarf ilmine dair yazılan eseri, dünyanın farklı yerlerinde birçok defa basılmıştır. Bu eser yüzyıllardır medreselerde temel metin olarak okutulmakta ve ezberlenmektedir. Eser üzerine altmış şerh haşiye ve t'âlikât yazılmıştır. Bunlar arasında Seyyid Şerîf el-Curcânî (ö. 816/1413), Sa'deddin et-Teftâzânî, (ö. 792/1390), 'Alî el-Kârî gibi meşhur dilciler bulunmaktadır. Babası İmâdüddin İbrâhim ez-Zencânî, önemli bir Şafîî âlimidir. Fıkıhla ilgili bir de eser yazmıştır. Bu eser, Abdülkerîm er-Râfiî'nin el-'Azîz (Fetû'l-'Azîz) adlı şerhinden özetlemek suretiyle Gazzâlî'nin el-Vecîz'i üzerine Neķâvetü'l-'Azîz adıyla yazdığı şerhidir. (Sübki, 1918: VIII/119; Özel, 2013: 44/253)) Kendisi gibi kaynaklarda babası hakkında da daha fazla bilgiye rastlanmamaktadır.

'İzzeddin- ez-Zencânî, Arapçada çok eser vermiştir. Birçok meşhur dilci bu eserler üzerine şerh yazmış ve yüzlerce ulema bu eserlerinden istifade etmiştir. Buna rağmen tarih ve tabakât kitaplarında adına fazla yer verilmemiştir. Kanaatimizce bunun en temel sebepleri arasında halktan uzak durup hakka yönelmesi ve şöhretten kaçınmasıdır.

'İzzeddin ez-Zencânî'nin hangi tarihte vefat ettiğine ilişkin kesin bir bilgi yoktur. *Kâfi'* adlı eserin yazımı kendi hattıyla h. 654 te tamamladığına göre onun vefatının da bu tarihten sonra olduğu kesindir. İbnü'l-Fuâtî h. 660 yılında Bağdat'ta vefat ettiğini belirtirken, Kâtib Çelebî'ye göre ise h. 655 yılından sonra vefat etmiştir. (Çelebi, 1990: II/1139; Zencânî, 2007: s. 29; Özel, 2013: 44/253)

2.2. Fazileti ve ilmi

İzzeddin ez-Zencânî edip ve aynı zamanda önemli bir hattattır. Süyûtî, yazısının güzel olduğunu söyler. (Süyûtî, 1979: II/122) Nahiv, sarf, lügat, belâgat konularında yetkin bir âlimdir ve bu alanlarda değerli eserler vermiştir. Ayrıca kıraat, tefsir, fıkıh ve astronomi ilimlerinde de bilgi sahibidir. Bu konularda da eserler yazmıştır. En meşhur eseri sarf ilminde te'lif ettiği *TasriFu'l-'İzzi'*dir. (Özel, 2013: 44/253-254)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

3.3. Eserleri

İzzeddin ez-Zencânî Nahiv, sarf, lügat, ma'ani, beyan, aruz ilmi gibi çeşitli dallarda eserler vermiştir. Bu eserlerinden kendisinden sonra gelen ilim çevreleri istifade etmiş ve günümüze kadar da istifade edilmektedir. Bilinen başlıca eserleri şunlardır.

Tashihû'l Mikyâs fi Tefsiri'l-Kıstas: Zemahşerî'nin aruz ilminde yazdığı eserin müellifimiz tarafından şerhedilmesidir.

Tasrîfu'l el-İzzî: Müellifin bu eseri, ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde tanıtılacaktır.

Umdetu'l-Hisâb: Cebir ilmine dair bir eserdir.

Fethu'l-Fettah fi şerhi Merahu'l-Ervah: Sarf ilmiyle ilgili telif edilen bir eserdir.

el Kâfi şerhu'l-Hadî: Müellif, daha önce telif ettiği “*el-Hâdî*” adlı eserini şerh etmiştir. Bu eser, sarf ve nahiv ilmine dair bilgiler içermektedir.

el-Maznûn bih 'âla ğayri ehlih: Bu eser, bir şiir antolojisidir. Müellif bu eserinde Cahiliye Dönemi'nin şairleri ile kendi zamanına kadar olan İslami dönem şairlerinin beyitlerini toplamıştır.

el-Murib ammâ fi's-Şihâh ve'l-Muğrib: Lügat üzerinde tasnif edilen bu eser, h. 638 tamamlanmıştır.

M'iyaru'n-nüzzar fi ulûmi'l eş'âr: Aruz, kafiye ve bedî' olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu eser el-İzzî ve el-Hâdî kadar şöhret kazanmasa da kendi alanında önemli bir çalışma olmuştur.

el-Hâdî: Şerhu'l-Kâfi'nin metnidir. (Zirikli, 2002: 4/179; (Sübkî, 1918: VIII/119-120; Özel, 2013: 44/253-254)

3. Tasrîfu'l-İzzî

İzzeddin ez-Zencânî'nin hayatı hakkında verilen bu kısa bilgiden sonra müellifimizin Tasrîfu'l-İzzî adlı eserinin tanıtımı ve değerlendirmesine geçilecektir.

İzzeddin ez-Zencânî'nin hicri yedinci yüzyıllarında kaleme aldığı, *Tasrîfu'l-İzzî* adıyla bilinen, fakat kısaca ‘İzzî’ diye tanınan kitabı, İslâm dünyasında sarf ilminin en önemli eserlerinden biridir. Bu eser İslam âleminde önemli bir hayranlık uyandırmıştır. Bu nedenle eser birçok meşhur diltcinin dikkatini çekmiş ve üzerine şerhler yazılmıştır.

3. 1. Tasrîfu'l-İzzî ve Temel Çerçevesi

Sarf ilminin önemli eserlerinden sayılan bu eser, hemen hemen sarfın tüm konularını içermektedir. Eser açık ve anlaşılır bir dille yazıldığı gibi sarfın kural ve kaideleri de kısa ve öz bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Okuyan talebenin zihnine yerleşmesi için de bol miktarda örnekler verilmiştir. Eserde konular anlatırken misal bağlamında sadece iki yerde ayetlere yer verilmesi, (نَارًا تَلَطَّى) (Abese, 80/6), (فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى) (Leyl, 92/14), (تَنْزِيلَ الْمَلَائِكَةِ) (Kadir, 97/4), (وَأَمْرٌ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ) (Taha 20/ 132) hadis, şiir, darb-ı mesele ise hiç yer vermemesi dikkat çekicidir. Müellif, anlaşılması için rahat kolay, sade ve basit örnekler vermeye çalışmıştır.

Müellif, eserin anlaşılması için rahat, kolay, sade ve basit örnekler vermeye çalışmış, az ve öz ifadelerle maksada odaklanmıştır. Öyle ki, bu eserini mukaddimesiz kaleme almıştır. Bu husus, müellifin eserini kısa ve öz tutma gayretiyle ilgili olabilir. Nitekim İbn Nedim de el-Fihrist adlı eserine başlarken “İnsanlar, uzun mukaddime ve uzun ibarelere değil neticelere odaklanmak ve biran evvel asıl maksada ulaşmak isterler (İbn Nedîm, 2010: s. 7)” diye ifade etmiştir. Bu bağlamda İzzeddin ez-Zencânî de kaleme aldığı bu eserinde mukaddime yazmadan eserin asıl konusu olan direk sarf anlatımına geçmiştir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

3. 2. İzzi'nin Konuları

Müellifin Tasrifu'l-'İzzi eseri sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sekiz başlık altında özetlenebilir.

3. 2. 1. Birinci Bölüm:

Müellif, eserine hamd salavattan sonra sarf kelimesinin lügat ve terim manalarını açıklar. Sarfın (الصرف) yerine (التصريف) kullanması sarf ilminde değişimin çok olmasındandır. Çünkü sarf 'değiştirmek', tasrîf ise 'çok değiştirmek' manasına gelir. (Teftâzânî, ts.: s. 12) Müellif bu bölümde kök bakımından fiillerin kısımları, sülâsî mücerred, rubâî mücerred, sülâsî mezîd, rubai mezîd fiilleri ve formları açıklamıştır. Ayrıca Tenbîh başlığı altında, Lâzım (geçişsiz) ve Müteaddî (geçişli) kavramlarının tanımlarını, lâzım fiillerin hangi yöntemle mute'addî kılınacağını bildirmiştir. (Zencânî, 2014: s. 169-176)

Müellifi belli olmayan *Maksûd* ve *Binâü'l-Ef'âl* adlı eserlerde sülâsî mücerred bâblar altı olarak belirtilirken, (*Maksud*, *Mecmu'at'üs-Sarf*, 2010: s. 104.) müellif, bu eserinde sülâsî mücerred bâbları, beş olarak kabul etmiş. Altıncı bâb olan (فِعْلٌ يَفْعُلُ) ise kıyas dışı yani şâzz olarak görmüştür. (Zencânî, 2014: s. 172) Ancak bu vezinde gelen fiilleri şâzz görmek bizce de isabetli olmaz. Zira birçok fiil bu formda gelmiştir.

3. 2. 2. İkinci Bölüm:

Müellif bu bölümü "fiillerin çekimleri" şeklinde adlandırmış ve burada fiillerin çekimleriyle ilgili birçok örnekler zikretmiştir. Mâzî, muzârî fiilleri ve kısımları hakkında bir takım bilgiler verdikten sonra muzârî fiilin başına (س) ve (سوف) edatlarının gelişi ile nefyedici olan (ما) ve (لا) edatları ile cezm ve nasp edatları hakkında malûmat vermiştir. Emr-i hâzır ve nehy-i hazırın malûm çekimi ile emr-i gâib, nehy-i gâibin malûm çekimi izah edildikten sonra, tefa'ul babının muzârî' çekiminde fiilin başına tâ (ت) harfinin iki defa gelişi, ifti'al bâbında meydana gelen değişiklikler, Te'kid "nûn"ların fiillere bitişmesini anlatmıştır. Son olarak sülâsî mücerretten ism-i fâil ve ism-i mef'ûl'un gelişi ve çekimi, sülâsî mezîd'den ism-i fâil ve ism-i mef'ûl'un gelişi, lâzım olan fiilden ism-i mef'ûl'un geliş şekli ve çekimlerini vermiştir. (Zencânî, 2014: s. 178-204)

3. 2. 3. Üçüncü bölüm:

Müellif, bu başlık altında muzâaf fil'in tanımı, muzâaf ile mu'tel arasındaki münasebeti dile getirmiştir. Ayrıca idgâmın tarifi ve idgâmın çeşitlerine değinmiştir. (Zencânî, 2014: s. 205-2012)

3. 2. 4. Dördüncü bölüm:

İlletli fiiller: Bu bölüm mu'tel fiillerle ilgilidir. ez-Zencânî, bu bölümü yedi başlık altında açıklamıştır. Sarf ilminin en önemli kısmını teşkil etmektedir. Zira sarf ilminde en fazla değişimin olduğu kısımdır.

1- Mu'tellü'l-Fâ (Misal): İletli fiillerin içerisinde en az tağyir gören kısımdır. Dolayısıyla sahih fiile benzediği için mu'tellü'l-fâ denildiği gibi misâl de denilmiştir. Bu kısımda i'lâl gören bâbları açıklamıştır. Bunlar: (يَفْعُلُ بِكسر العين) vâvî olan bâb, (اَفْتَعَلَ) bâblarıdır. Müellif son olarak (اَلتَّعَدُّ) ve (اَلتَّسْرُّ) örnekleri getirerek (و) ve (ي)nin ne tür değişikliklere uğradığını anlatarak bu konuyu bitirmiştir. (Zencânî, 2014: s. 213-219)

2- Mu'tellü'l-Ayn (Ecvef): Müellif burada ecvef olan fiillerin i'lâlları, cezm edatların ecvef fiileriyle birlikte kullanıldığında fiillerde yaptıkları değişiklikler ve nûn-u te'kidin ecvef fiillere bitiştiğinde olacak i'lâllara değinmiş, ayrıca sülâsî mezîd olan hangi bâbda i'lâlin gerçekleştiğine açıklık getirmiştir. Son olarak ecvef fiillerin ism-i fâil ve ism-i mef'ûllarını açıklamıştır. (Zencânî, 2014: s. 220-230)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

3- Mu'tellül-Lâm (Nâkıs): Muellif, bu kısmı Mu'tellül-lâm adlandırdığı gibi nâkıs olarak da adlandırmıştır. Mu'tell fiillerin en fazla i'lâl gördüğü bölümdür. Çünkü bu kısmın son kök harfi olan lâmül-fiil genelde hazf edilir. Müellif bu kısımda nâkıs fiillerini, bu fiillerin i'lâllarını, illet harflerinin kalbini ve harflerin hangi durumlarda hazf edildiğini açıklar. Son olarak bu fiillerin ism-i fâil ve ism-i mefûllarını açıklayarak bu bölümü neticelendirir.(Zencânî, 2014: s. 221-248)

4- Mu'tellü'l-Âyn ve Lâm (Lefif-i Makrûn): Mu'tell fiilinin yedi kısmından dördüncüsüdür. Ona, Mu'tellü'l-âyn ve'l-lâm denildiği gibi Lefif-i makrûn'da denilir. Bu kısma Lefif-i-makrûn denilmesinin sebebini, Sa'düddîn et-Teftâzânî, (v.793) *Şerhu Tasrîfi ez-Zencani el-İzzî fi't- Tasrîf* kitabında şöyle açıklamıştır. İki harfi i'le geldiği için leffif, bu iki i'le harfleri beraber geldiği için de makrûn denilmiştir. (Teftâzânî, ts.: s. 181)

Müellif; bu kısmın i'lâlî Nakıs'ın i'lâlî gibidir, der bu bakımdan fazla uzatmadan konuyu bazı örneklerle neticelendirir. (Zencânî, 2014: s. 249-251)

5- Mu'tellül-fâ ve Lâm (Lefif-i Mefrûk): Müellif, bu kısmı açıklarken şöyle der: Bu kısım, emir fiilleri ve fiillere ilişmiş t'ekid nûn-u hariç, i'lâl bakımından nâkıs gibidir. Bu kısmın nâkısın en önemli farkı, emr-i hâzır'ın bir harf üzerine gelebilmesidir. Örneğin (ق) , vezni ise (ع)'dir. Bu kısma leffif denilmesinin nedeni tıpkı leffif-i mâkrunda olduğu gibi iki kök harfin i'le olarak gelmesidir. Mefrûk denilmesinin sebebi ise iki harfi i'le arasına 'illetli olmayan bir harf girmesindedir.(Zencânî, 2014: s. 252-253)

6- Mu'tellül-Fâ ve'l-Âyn: Bu kısmın kök harflerinden fâu'l-fiil ve aynu'l-fiil 'illetlidir. fâu'l-fiil ve aynu'l-fiil 'illetli olan herhangi bir fiil yoktur. Müellif bu kısım için isim olan (يُنِّ) , (يَوْمٌ) ve (وَيْلٌ) (Veyl: Azab kelimesidir veya cehennemdeki bir vadinin ismidir.) örneklerini vermiştir.(Zencânî, 2014: s. 254)

7- Mu'tellü'l-Fâ, ve'l-Âyn ve'l-Lâm: Bu kısmın bütün kök harfleri 'illetlidir. Mu'tellin son kısmıdır. Müellif buna örnek olarak (واو) ve (ياء) kelimeleri getirmiştir. (Zencânî, 2014: s. 255) Arap kelimelerinden yukarıda verilen iki örnek dışında başka bir kelimeye rastlanılmamıştır. (Teftâzânî, ts.: s. 193)

3. 2. 5. Beşinci bölüm

Bu bölüm mehmûz ile ilgilidir. Mehmûz, kök harflerinden birisi hemze olan fiiller için kullanılır. İlk harfi hemze olan fiillere "mehmûzü'l-fâ", orta harfi hemze olan fiillere mehmûzu'l-âyn, son harfi hemze olan fiillere ise mehmûzu'l-lam olarak adlandırılır. (Teftâzânî, ts.: s. 194) Müellif, bu bölümü bol örnekler vererek açıklamıştır. Mehmûzun hükmü bazı noktalar hariç sahih hükmü gibidir der. Müellif bu farklı noktaları şöyle açıklamıştır: Hemze boğazın en ağır harfidir. Hemze kelimenin başında değilse bazen bu hemze hafifletir. Bu hafiflik bazen kalb, bazen hazf, bazen de harekenin gitmesiyle olur. Nitekim iki hemze bir kelimedede gelirse ikincisi harekesizse, ilk hemze de hemze-i vasıl değilse, bu harekesiz olan hemzenin hafifletmesi için kendisinden önce sabit olan harfin harekesinin cinsine göre kalbi gerekir. Müellif buna örnek olarak (أَمَلٌ) (يَأْمَلُ) (أَمَلٌ) ile (أَمِنٌ) (أَوْمِنُ) (إِيمَانًا) verirken; hazfın örneği de (أَتَى) emri olan (ت) ile (رَأَى) emri olan (ر) olarak vermiştir. Son olarak (رَأَى) (رَأَى) bâbının diğer bâblardan farklı olan yönlerini ele almıştır. (Zencânî, 2014: s. 255-264)

3. 2. 6. Altıncı Bölüm:

İsm-i Zaman ve İsm-i Mekân: Bu bölüm isimleriyle de anlaşıldığı gibi bir fiilin vukû bulunduğu yeri ve zamanı konu almaktadır. Müellif, fiillerde türetilen ism-i zaman ve ism-i mekân hangi formda geldiğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Son olarak ism-i zaman ve ism-i mekân'a (ة) 'i te'nis ilişirse bunların alabileceği manalara değinmiştir.(Zencânî, 2014: s. 265-268)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

3. 2. 7. Yedinci Bölüm:

İsm-i Alet: Müellif ism-i âletin tanımını yaparak başlıyor, ism-i aletin(م) mim'in esresiyle, üç formdan (مَفْعَلٌ), (مَفْعَلَةٌ), (مَفْعَالٌ) geldiğini ve bu formların dışında gelenleri şaz olarak nitelendirerek konuyu bitirmiştir. (Zencânî, 2014: s. 269-270)

3. 2. 8. Sekizinci Bölüm:

Binâ-i Merre ve Bina'i Nev'i: Eserin son bölümüdür. Bu bölüme, Tenbîh başlığı altında başlamıştır. Müellif, burada her hangi bir tanım yapmadan kısaca şöyle demiştir: Sülâsî mücerred bina'i merre (فَعْلَةٌ) formuyla, sülâsî mezîdlerde kendi masdarının sonuna bir müennes (ة) tâ ilişir ve (أَفْعَالَةٌ) formuyla gelir. Ancak masdarın sonunda tâ-i (ة) tenis varsa sonuna (وَاحِدَةٌ) kelimesi getirilir. Örneğin (حَرَجْتُ حَرَجَةً (وَاحِدَةً)) Bina'i nev'i ise (فَعْلَةٌ) formunda gelmektedir. (Zencânî, 2014: s. 271-272)

3. 3. İzzî'nin şerhleri

'İzzî kitabı sarf sahasında çok ilgi gören bir kitaptır. Ayrıca bu kitap farklı zaman ve zeminlerde defalarca basılmış ve medreselerde ders olarak okutulmuştur. Onun içindir ki 'İzzî'nin üzerinde birçok şerh, haşiye, nazm ve ta'lik yazılmıştır. Bu şerhlerin isimleri en geniş şekilde Abdullah b. Muhammed el-Habeşi, *Cam'i Ş-Şuruh ve'l-havaşi* adlı eserinde zikretmiştir. Biz de burada bu eseri esas alarak bu şerhlerin müellifleriyle beraber isimlerini zikredeceğiz:

1. Ahmed b. Mahmud el-Cebelî el-Esfehîdî. (v.729) *Şerhu'l-'İzzî*: Birisi büyük diğeri küçük iki tane şerhtir. Küçük olan şerh büyük şerhin özetidir. (Habeşi, 2004: s. 593)
2. Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer et-Teftâzânî'nin *Şerhu Tasrîfi'l-'İzzî* adlı kitabı, 'İzzî kitabının üzerine yapılan en önemli şerh çalışmasıdır. Bu nedenle Teftâzânî'nin hayatı ve şerhi üzerinde yapılan şerhlerin isimleri hakkında kısaca değinilecektir.

Asıl ismi Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî'dir. (ö. 792/1390). Sa'düddîn Teftâzânî, H. 722 M.1322 yılında Horasan'ın Nesâ iline bağlı Teftâzân'da doğmuştur. Kendisi devrin önemli âlimlerinden olan Adudüddin el-Îcî ve Kutbüddin er-Râzî, Ziyâeddin el-Kazvî gibi üstadlardan ders almış ve tedrisatının bitiminden sonra pek çok önemli talebeler yetiştirmiştir. Teftâzânî, belagat, mantık, metafizik, kelam, fıkıh ve diğer ilimlerde tanınmış bir âlimdir. Müellifin birçok eseri medreselerde okutulmuştur. Eserleri üzerine pek çok şerh ve haşiye yazılmıştır. *Şerhu'l-'Akâid*, *Şerhu'ş-Şemsiyye fi'l-mantık*, *Şerhu Telhîşil-Miftâh*, *el-İrşâd* ve *el-Muṭavvel fi'l-me'ânî ve'l-beyân* onun önemli eserleridir. (Süyûtî, 1979: 2/285; Bağdâdî, 1951:2/429-430) Teftâzânî'nin telif ettiği ilk kitap. *Şerhu Tasrîfi ez-Zencânî*'dir. Bunun üzerinde onlarca şerh ve haşiye yazılmıştır. Burada bu şerhlerden birkaç tanesini zikredersek yerinde olacak. (Bağdâdî, 1951: 2/429-430; Tari, 2021: s. 75-76)

- a. Muhammed b. Ömer Sirâceddin el-Halebî (v. 850), *Hâşiyetun alâ şerhi tasrîfi'l-'İzzî*.
- b. Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh el-Mısrî (v. 879), *Hâşiyetun alâ şerhi et-Teftâzânî alâ tasrîfi'l-'İzzî*.
- c. Mustafa b. Yusuf b. Salih el-Bursevî (v. 893), *Hâşiyetun alâ şerhi et-Teftâzânî ala'l-'İzzî*
- d. Abdurrahman b. Ebibekir es-Süyûtî (v. 911), *et-Tarsif Hâşiyetûn alâ şerhi't-Tasrîf li's-S'ad et-Teftâzânî*.
- e. Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Kasım b. Muhammed b. Muhammed b. Kasım el-Ğerâbîlî (v. 918), *Hâşiyetûn alâ şerhi tasrîfi'l-'İzzî li't-Teftâzânî*.
- f. S'adullah el-Berdaî el-Mahmudî, *Hâşiyetûn alâ şerhi S'aduddin*.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- g. Ebû Abdullah Nâsirüddin Muhammed b. Hasan el-Lekânî, *Hâşiyetun alâ şerhi-Taşrifü'l-İzzî*.
- h. Muhammed b. İbrahim el-Hanbelî, *Hâşiyetun alâ şerhi tasrifü'l-İzzî li et-Teftâzânî*.
- i. Kemâlüddîn Dede Cöngi, *Hâşiyetu Dede Cöngi alâ şerhi S'adeddin et-Teftâzânî alâ tasrifü'l-İzzî*.
- j. İbn. Arab ile tanınan Muhammed b. Arab b. Hacî, *Hâşiyetun alâ Tasrifü şerhi et-Teftâzânî*. (Habeşî, 2004: s. 594-595)
3. Ali b. Muhammed b. Abdullah et-Tabibu'l-efzerî (v. 715), *Şerhu et-Tasrif li'z- Zencânî*.
4. Ali b. Muhammed el-Cürçânî es-Seyyid Şerîf (v. 816), *Şerhu tasrifü'l-İzzî*.
5. İsmail b. İbrahim b. Abdullah b. Cemâat el-kenanî (v. 861), *Şerhu tasrif ez-Zencânî*.
6. Muslihuddin Musatafa b. Yusuf b. Salih el-Bursevî (v. 893), *Şerhu'l-İzzî fi't-Tasrif*.
7. el-Hatîb eş-Şirbînî ile tanınan Şems Muhammed b. Ahmed (v. 977) *el-Fethu'r-Reyyânî fi Halli elfâzi tasrifü İzzeddin ez-Zencânî*. Bu şerhin üzerine bedevilerden Beni Cerâde aşiretinden bedvî ile meşhur olan Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetun alâ'l-Fathu'r-Reyyânî Yazmıştır*.
8. Yahya b. İbrahim b. Abdusselam ez-Zencânî el-imam, Şerhu, *Tasrifü'l-İzzî*.
9. Huseyn b. İbrahim b. Hamza B. Halil (v.1000), *Ğayetü'l-Emanî, fi Şerhi Tasrifü'l-İzzî li'z-Zencânî*.
10. İbn. Molla Helebîyle tanınan Ahmed b. Muhammed (v. 1003), *Şerhu tasrifü'l-İzzî*.
11. Nureddin Ali b. Sultan Mahmud el-Herevî el-Karî (v. 1014), *el-Fethu'r-Reyyani fi Şerhi Tasrifü'z-Zencânî ta'alukuhu alâ Tasrifü Lî zencânî*.
12. Nureddin Ali b. İbrahim el-Helebî (v. 1044), *Şerhu tasrifü'l-İzzî*.
13. Yûsuf Can b. Abbas el-Beyri Hadrânî el-Kurdî, *et-Tarsif fi i'lâli't-Tasrif*.
14. Abdullah b. İlyas el-M'aruf bi'l-Kakurî (v. 1099), *Şerhu'l-'Kakuri alâ Tasrifü'l-İzzî*.
15. el-Haci İbrahim b. 'Akaşetu'l-Ceylî, *Şerhu tasrifü'l-İzzî*.
16. İbrahim b. Musa el-Fiyumî Şeyhu'l-Camiu'l-Ezher (v. 1137), *Şerhu'l-İzzî*.
17. Hasan b. Musa el-Bani ez-Zerdinî el-Kurdî (v. 1148), *el-Babu'l-Avdah fi Şerhi Tasrifü'l-İzzî*.
18. Ebû'l Hasan Mufric el-Yezdî (v. 1171), *Şerhu tasrifü'z-Zencânî*.
19. Ali b. Ahmed b. Mükrim es-Sa'îdî (v. 1189), *Şerhu't-Tasrifü li'z-zencânî*.
20. İbn Sitti ile tanınan Muhammed b. Abdirabbih b. Ali el-Azîzî (v. 1199), *Şerhu tasrifü'l-İzzî*.
21. Ebû'l-Sena Mahmud b. Ömer el-Hanefî el-Antâkî, *Şerhu tasrifü'l-İzzî*.
22. Marûnî ile meşhur olan Ömer, *Hâşiyetu's-şeyh Ömer alâ Tasrifü'z-Zencânî*.
23. Abdurrahman Süleyman b. Ömer el-Ehdelî (v. 1250) *el-Cene'd-dânî alâ mukaddimeti't-Tasrifü li-zencânî*.
24. Ömer b. Ömer b. Muhammed b. Ömer et-Terâbîşî (v. 1285), *Şerâbu'r-Râh fi ma yetevesselu bihi ile'l-İzzî Ve'l -Merah*.
25. Muhammed Mehdi b. Muhammed b. İbrahim el-Kelbasî el-Asfehanî (v. 1292), *Şerhu Tasrifü'z-Zencânî*.
26. Abdulmu'tâ b. Abdulkadir el-Babî el-Helebî (v. 1296), *Şerhu Metni'l-İzzî fi't-Tasrif*.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

27. Ebû'l Hasan Ali b. Hişâm el-Keylânî eş-Şafî, *Şerhu'l-Keylânî alâ tasrîfi'l-'İzzî*.
28. Ebû'l Mehasin Muhammed b. Halil b. İbrahim el-Kavukicî et- Terablîsî (v. 1305), *Şerhu'l-'İzzî fi't-Tasrîf*.
29. Muhammed Taki Şefiu'l Kazurunî el-Buşehrî, *Şerhu et-Tasrîf*.
30. Muhammed Hasan el-Balfruşî (v. 1345), *Şerhu't-Tasrîf li-zencânî*.
31. Muhammed b. Sultan Ali hân el-Mer'aşî et-Testerî en-Necefî (v. 1355), *Şerhu tasrîfi'l-'İzzî*.
32. Abdurruman b. Hasan el-Helebî *Şerhu tasrîfi'l-'İzzî*.
33. Kemaleddin halifesi İbrahim b. Yağşâ dede, *Şerhu tasrîfi'l-'İzzî*.
34. Ahmed b. Şâhkelî, *Hâşiyetûn alâ tasrîfi'l-'İzzî şerhu't-Teftâzânî*.
35. İbn Said, *Şerhu't-Tasrîf li'z-Zencânî*.
36. Afifüddin Abdulvehhab, *Şerhu et-Tasrîf li'z-Zencânî*.
37. Ebû yezîd b. İmad b. Ebî Yezîd Lutfullah, *Şerhu't-Tasrîfi'z-Zencânî*.
38. Dede kunci, *Şerhu't-Tasrîfi'z-Zencânî*.
39. Abdullah b. Muhammed, *Şerhu't-Tasrîfi'z-Zencânî*.
40. İbn Muhammed Bakır Nesrullah eş-Şeyrazî, *Diyau'l-Kelam Şerhu'l-'İzzî*. (Habeşî, 2004: s. 593-601)

3. 4. 'İzzi'yi Nazım haline getirenler:

1. Yusuf b. Ahmed b. Davud el-Helebî eş-Şafî (v. 885), *Nezmu ve Şerhu tasrîfu'l-'İzzî*.
2. Huseyin b. Ali el-Haseni (v. 971), *Nezmu tasrîfi'l-'İzzî*.
3. Zeyneddin b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdusselam el-Betrunî et-Terablîsî el-Hanefî(v. 977), *Şerhu Nezmi tasrîfi'l-'İzzî*.
4. Abdullah b. Said b. Abdullah Bakşîrî (v. 1706), *İhtisaru tasrîfi'z-Zencânî nazmen*.
5. Muhammed b. Mustafa b. Ahmed el-Huseynî eş-Şehîrî (v. 1254), *Tersifu'l- Mebani fi nazmi tasrîfi'z-Zencânî*. (Habeşî, 2004: s. 593-601)

3. 5. 'İzzî Üzerine T'alik

Ali b. eş-Şeyh Hamid el-Eşnevî kaleme aldığı *Tasrîfû'l-Alamet* adlı eserinde *Tasrîfu'l-'İzzî'yi* gözden geçirmiş hatta kimi yerlerde birtakım eklemeler yapmıştır. Ayrıca Ali el-Kızılî ile 'el-Karadağî' ünvanıyla meşhur olan eş-şeyh Muhammed Emin, bu t'alik üzerine birer hevâşî yazmışlardır. (Eşnevî, 1354: s. 4)

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'i ve Allah Resulü'nün hadislerini doğru bir şekilde anlamak Arap dilini anlamaktan, Arap dilini de anlamak sarf ve nahiv ilimlerini öğrenmekten geçer. Bundan dolayıdır ki asırlardır bu dili öğrenmek için çok sayıda âlim bu iki ilim hakkında binlerce eser te'lif etmişlerdir. Bu âlimlerden biri de hicri 700/1300'lerde yaşayan Ebû'l- Meâlî İzzüddin Abdulvehhâb b. İbrahim b. Abdilvehâb ez-Zencânî'dir. İzzeddin ez-Zencânî'nin hayatına dair elimizde net bir bilgi yoktur. Hatta ismi üzerinde dahi ihtilaflar söz konusudur.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Yaşadığı asrın önemli şahsiyetlerinden biri olan müellifimiz İzzeddin ez-Zencânî, nahiv, sarf, lügat, ma'ani ve beyan ilimlerinde eser vermiş, çok yönlü bir ilim adamıdır. İyi bir edebiyatçı ve aynı zamanda hattat olan İzzeddin ez-Zencânî, sarf ilmi alanında da değerli eserler telif etmiştir. Bu eserlerinden birisi de (bizce en önemlisi) üzerinde çalıştığımız Tasrifü'l-İzzî'dir.

Sarf ilminde telif edilen ve müellifinin en meşhur eserlerinden biri olan 'İzzî', yüzyıllardır İslam aleminin çeşitli medreselerinde okutulan sıra kitapları arasındaki yerini korumuş ve ilim çevrelerince bu alanda son derece önemli bir kaynak olarak kabul görmüştür. Ayrıca eser üzerine (tespit ettiğimiz kadarıyla) 60'a yakın şerh ve haşiyenin telif edilmesi hususu da kitabın alanındaki önemini ve ağırlığını belirten önemli bir göstergedir.

Sarf ilminin terim ve kaidelerine yer verilen bu eserde, özellikle fiillerin i'lâli ve bu i'lâlların kuralları açık bir şekilde anlatılmıştır. Eser öğretim gayesiyle kaleme alındığı için eserde sarf ilminin ekolleri arasındaki ihtilaflara girilmemiş, bu bağlamda hiçbir eser ve şahsiyet kaynak olarak da gösterilmemiştir. Okuyan talebenin zihnine yerleşmesi için basit örnekler vermeye çalışılmıştır. Nitekim eserde sadece iki yerde ayetlerin örnek olarak sunulması; şiir, hadis ve darb-ı mesellere ise hiç yer verilmemesi, eserin sadeliği ve anlaşılabilirliği için müellif tarafından gösterilen gayretin bir neticesi olarak yorumlanabilir.

Bir şeyi değerlendirirken değerlendirmenin selameti için değerlendirilen şeyin ortaya çıktığı yer ve zaman son derece önemlidir. Bu bağlamda Tasrifü'l-İzzî adlı eser VII. yüzyılda yazılan bir eserdir. Bu eserde, günümüzdeki eğitim anlayışları dikkate alındığında sarf konularının bugünkü sarf kitapları kadar sistemli bir şekilde ele alınmadığı veya eserin kapsayıcılık açısından günümüz kitaplarını yakalayamadığı görülse de eserin kaleme alındığı dönemin imkânları göz önüne alındığında bu gibi hususların söz konusu eserin saygınlığına hanel getirmeyeceği aşıkârdır. Zira böyle bir kitabın yüzyıllardan beri İslam âleminin değişik medreselerinde ders kitabı olarak okutulması kitabın alanındaki saygınlığına işaretir. Umulur ki bu çalışma, müellif ve eseri için daha kapsayıcı çalışmaların yapılmasına vesile olur.

Kaynakça

- Abdulhamid, M. (1995). *Durûsu't-tasrif*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- Âlûsî, Ş. M. (1415). *Rûhu'l meânî*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-ilmîyye.
- Bağdâdî, İ. (1951). *Hediyetu'l-'Arıfîn esmau'l-Muellifîn ve asaru'l-Musannifîn*. Beyrut: Dâru't-Turâsî'l-'Arabî.
- Bulut, A. (Nisan 2001), Kur'an filolojisiyle ilgili üç ilim dalı, [Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi](https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuifd/issue/20303/215551), 12/12-13, 397. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuifd/issue/20303/215551>.
- Câdu'l-kerîm, Abdullah, (sarf ilminin ortaya çıkışı ve Arapların meşhur sarfçıları), <https://Gadkarem.com/vb/member.php?u=2>.
- Cevherî, İ. (1990). *es-Sihhâh Tacu'l-luğati ve shâhî'l-'Arabiyye*, thk., Ahmed Abdulgaffur Attar. Beyrut: Daru'ul Melayin.
- Cürcânî, S. Şerîf, (1985). *Kitabut-Ta'rîfât*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l- İlmîyye.
- Celebi, H. (t.y.). *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî.
- Çetin, N. M. (1991). "Arap", DİA. İstanbul: Türkiye Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çıkar, M. Şirin, (2008). *Nahivciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar*. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Dinçer, F. (2022). *İbn Bennâ'nın İlmi Şahsiyeti ve Kraat İlmine Katkısı*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Dunkûz, Ş. Ahmed (1959). *Şerhu'l- Merâhi'l-ervâh*. Mısır: Şirketu mektebeti ve matbaati Mutsafa el-bâbî el- Helebî.
- el-Luğavî, Ebû't-Tayyib (t.y.). *Merâtibü'n-naħviyyîn*. Kahire: el-Fecale,
- Eşnevî, A. (1354). *Tasrîfu'l alamet*. Mısır: Matbaatu's-Saâde.
- Furat, A. (1996). *Arap edebiyat tarihi*. İstanbul: Edebiyat fakültesi basımevi.
- Gümüş, S. (1994). Sadreddin, *Seyyid şerîf Cürcânî*. İstanbul: Fatih Yayınevi matbaası.
- Habeşî, A. (2004). *Câmi u's-şürûh ve'l-havâşî*. el-İmarâtu'l-'Arebiyyetü'l-Muttahide: El-Mecm'î's-Sekkâfi Ebûzabî.
- Hâşimî, A. (1354). *el-Kavâ idü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-Arabiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l- İlmiyye.
- Hendâvî, H. (1989). Menâhicü's-Sarfiyyîn ve Mezhâbihim. Beyrut: Daru'l-Kalem.
- İbn manzûr, C. (t.y.). *Lisanül Arap*. Kahire: Daru'l Meârif.
- İbnü'n-nedîm, , Ebü'l-Ferec. (2010), el- *Fihrist*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l- ilmiyye 2010.
- Keylânî, Ebû'l Hasan Ali b. Hişâm. (2023). *Şerhu'l-Keylânî alâ tasrîfi'l-İzzî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Maksud, Mecmuat'üs-Sarf*. (2010). İstanbul: Şifa Yayınevi ve matbaacılık.
- Nâsîf, Hıfînî, Muhammed D., Mustafa T., Muhammed S. ve Muhammed S.(2009). *Edrusu'n-Nahviyye*. Kuveyt: Daru'l -'İlafu'd-Davliyye.
- Özaydın, A. "Zencan" (2013). DİA. Ankara: Türkiye Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özel, A. (2013), "Zencanî İzzeddin" DİA. Ankara: Türkiye Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sabbân, Ebü'l-İrfân M. (1997), *Hâşiyetü's-Şabbân alâ Şerhi'l-Üşmûnî li Elfiyyeti İbn Mâlik*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l- İlmiyye.
- Sübkî, Ebû Nasr T. (1918), [Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ](#), thk. Mahmud Muhammed et-Tenâhî- Abdülfettâh Muhammed, Mısır: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Süyûtî, E. Celâlüddîn. (1979), *Buğyetü'l-vu ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nühât*. Dımaşk: Daru'l fikr.
- Şatır, M. (1983), *el-Mu vez fi neşeti'n-naħv*. Mısır: Mektebtu külliyyati'l-Ezheriyye.
- Tantâvî, M. (t.y.), *Neşetu'n-Nahvi ve tarihi eşhuru'n-Nuhat*. Kahire: Daru'l Meârif.
- Tarı, N. (2021), Teftâzânî'nin hayatı ve es-Sa'dîni adlı şerhinin İncelenmesi. Ankara, İksad Yayınevi.
- Teftâzânî, S. (t.y.), *Şerhu Taşrîfi'z-Zencânî*. Midyat: t.y.
- Timurtaş, A. (Nisan 2009), Molla Muhammed Zivingî ve ilmî kişiliği, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Sayı: I. Dergisi* -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633.
- Zencânî, İ. (2008), *Taşrîfü'l- İzzî*, (thk. eş-Şeyhi Enver b. Ebibekir ed- Dağstanî). Beyrut: Daru'l Minhac.
- Zencânî, İ. (2014), *Taşrîfü'l- İzzî, (macmûatu es-sarf)*. Diyarbakır: Mektebetu seyda, 2014.
- Ziriklî, H. (2002), *el-A lâm: Kâmûsü terâcim*. Beyrut: Dârü'l'İlm li'l-Melâyin.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124